

УДК 330.342

Гудзь О.Є., д.е.н., проф.,
Сотниченко В.М. к.пед.н., доц.,
Державний університет
телекомунікацій

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті узагальнено й охарактеризовано існуючі наукові підходи до оцінки рівня економічної безпеки телекомунікаційних підприємств, демасковано тенденції розвитку їх економічної безпеки та обґрунтовано удосконалений авторський підхід який враховує особливості функціонування, сучасні економічні реалії телекомунікаційної сфери, виклики й запити сьогодення та зорієнтований на проактивне управління щодо підвищення рівня економічної безпеки телекомунікаційних підприємств.

Ключові слова: *інтегральна оцінка економічної безпеки підприємства, інтегральний індикатор, рівні економічної безпеки, проактивне управління.*

Постановка проблеми. У нестабільних кризових умовах, підкріплених зовнішніми шоками, політичною нестабільністю в країні, оцінка рівня економічної безпеки телекомунікаційних підприємств є важливим інструментом для виявлення резервів й можливостей збільшення ефективності їх діяльності. Зосереджуючись на локальних короткострокових завданнях, телекомунікаційні підприємства нехтують оцінкою рівня економічної безпеки підприємства, тому ризикують понести істотні збитки, зменшити конкурентні переваги, знизити свій економічний потенціал. Тому актуальним вважаємо розгляд існуючих наукових підходів щодо оцінки рівня економічної безпеки телекомунікаційних підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематикою оцінки рівня економічної безпеки підприємств займалось багато учених, серед них найбільш вагомими пропозиції знаходимо у працях М. Бендикова, О. Виноградової, В. Гейця, О. Гусевої, А. Ілларіонова, Д. Ковальова, С. Марушака, Н. Реверчука, Т. Сухорукової, С. Штовби та інших. Високо оцінюючи їх науковий вклад, все ж відмітимо, що в їх працях, не враховуються особливості діяльності телекомунікаційних підприємств та нові виклики сьогодення в кризових економічних реаліях та поширення сучасних інформаційних технологій.

Метою статті є узагальнення й характеристика існуючих наукових підходів до оцінки рівня економічної безпеки телекомунікаційних підприємств, демаскування тенденцій розвитку їх економічної безпеки та обґрунтування удосконаленого авторського підходу який враховує особливості функціонування, сучасні економічні реалії телекомунікаційної сфери, виклики й запити сьогодення та зорієнтований на проактивне управління щодо підвищення рівня економічної безпеки телекомунікаційних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Окремі аспекти економічної безпеки телекомунікаційних підприємств були сформовані одночасно зі становленням ринкових відносин та віддзеркалені в економічних теоріях, течіях і школах. Введення поняття «економічна безпека» пов'язують із великою депресією у США, але широкого вжитку воно набуло на початку 90-х років минулого століття, завдяки розгортанню кризових економічних процесів у світі. Під економічною безпекою підприємства переважно розуміють стан його економічної системи, за якого ефективне й раціональне використання усіх ресурсів забезпечує його стабільний розвиток, створюючи передумови для максимізації й реалізації наявного потенціалу, адаптивності економічним реаліям, нарощення конкурентних переваг з врахуванням галузевих особливостей їх діяльності та непередбачуваності коливань зовнішнього середовища.

Нині, телекомунікаційні підприємства, акцентуючи увагу лише на збільшені прибутків, нівелюють свій економічний потенціал, мінімізують інноваційні процеси та зводять оцінку рівня економічної безпеки до визначення своїх доходів.

Для оцінки рівня економічної безпеки підприємств в існуючих публікаціях знаходимо значну варіативність моделей, методів і методик, які опираються на три наукових підходи: індикаторний; ресурсно-функціональний; програмно-цільовий.

Так, М. Рубанов розмежує два вектори оцінки рівня економічної безпеки підприємств: на основі індикаторів безпеки та небезпеки [10, с. 153]. Ю. Кракос і Н. Серик умотивовують оцінку рівня економічної безпеки відповідно до напрямів діяльності підприємства [11, с. 105], проте Н. Шпанковська, В. Костанецький, Н. Котенко переконують, що оцінка рівня економічної безпеки підприємства має опиратись на аналітичних показниках динаміки, структури та співвідношень взаємопов'язаних показників. С. Покропивний, Л. Донець, Н. Вашенко [8, с. 137] пропонують оцінку економічної безпеки підприємств здійснювати з використанням визначення сукупного критерію економічної безпеки.

А. Ткаченко і О. Резников усю сукупність існуючих наукових підходів щодо оцінки рівня економічної безпеки підприємства, розподіляють на дві групи:

- оцінка рівня загальної економічної безпеки підприємства, переважно з використанням евристичних методів чи показників однакових для всіх складових;
- оцінка економічної безпеки підприємства за окремими складовими, після чого здійснюється інтегрування та зведення оціночних показників до остаточного значення [11, с. 102-106].

Вони наполягають, що оцінка повинна враховувати стратегічні цілі, завдання підприємства, галузеву й виробничу специфіку, а також базуватися на соціальній, виробничо-технічній, організаційно-адміністративній єдності [11, с. 102-106].

А, ось В. Шлемко й І. Білько розробили узагальнюючу оцінку економічної безпеки підприємства на підставі зіставлення граничних і фактичних значень індикаторів [8; 13], поєднану з використанням графічного аналізу, що дозволяє окреслити три безпекові зони підприємства: нормального, критичного й передкризового рівня. При цьому, індикаторами можуть виступати нормативні значення показників, а графічна модель дозволяє наочно відобразити як існуючий стан безпеки, так і пріоритетний, який є головною перевагою цього наукового підходу щодо оцінки рівня економічної безпеки підприємств [13].

Широку підтримку має індикаторний підхід щодо оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Так, Д. Ковальов й Т. Сухорукова використовують такі підсистеми економічної безпеки підприємства, як технологічна безпека, ресурсна безпека та фінансова безпека, до кожної з яких виокремлюють певний набір індикаторів і відповідні вимоги до їх величин або умов дії [7].

Підтримуючи цей підхід, Н. Реверчук пропонує здійснювати оцінку рівня економічної безпеки підприємств опираючись на бальну оцінку складових, звужуючи аналіз до показників техніко-технологічної, фінансової, кадрової, екологічної, інформаційної, політико-правової, силової та ринкової безпеки [9]. Окреслюючи граничні контури розробленої групи коефіцієнтів, автор не обґрунтовує свій вибір, що ставить під сумнів доцільність його використання. Не зважаючи на доволі широкий спектр показників, дослідниця не враховує галузеві особливості підприємств.

Підтримуючи індикаторний підхід, Т. Клебанова і Є. Сергієнко розбивають оціночну систему індикаторів на чотири групи: ринкові чинники, не ринкові чинники, соціально-політичні чинники і чинники впливу економічного простору [6]. Акцентуємо, що для діяльності телекомунікаційних підприємств значимим вважається врахування впливу контрагентів на рівень економічної безпеки, що не знайшло свого відображення у цьому підході.

Таким чином, науковим підходам що опираються на оцінку окремих складових економічної безпеки підприємств, притаманні наступні недоліки:

- бракує обґрунтування групи показників, що характеризують стан обраних складових;
- не розроблена єдина градаційна шкала для оцінки значимості обраних складових для рівня економічної безпеки;
- не обґрунтована єдина система критеріальних коефіцієнтів для складових економічної безпеки;
- присутній суб'єктивізм при розрахунку вагових коефіцієнтів;
- відсутність якісних показників оцінки складових економічної безпеки або складність визначення їх впливу. Так, для телекомунікаційних підприємств важлива роль належить високій кредитній репутації, але водночас він не буде значимим за умови повного самофінансування діяльності; при високій плинності кадрів, важко оцінити рівень відданості працівників, а тому можуть генеруватись ризики кадрової складової, рівень довіри до підприємства зі сторони його партнерів та контрагентів безпосередньо пов'язаний з прибутковістю, дотриманням договірних умов, іміджем тощо;
- ланцюгова послідовність оцінки рівня економічної безпеки є не досконалою і має складності при практичному використанні;
- громіздкість практичного розрахунку, що пояснюється широким спектром складових економічної безпеки. Так слід звернути увагу, що запропонована І. Нагорною інноваційна та ретроспективна складові економічної безпеки не можуть бути практично визначені для більшості телекомунікаційних підприємств через недоліки статистичних даних та низькі показники інноваційної діяльності у практиці телекомунікаційних підприємств. Однак, комерційна, ринкова, соціальна, сировинна й енергетична складові економічної безпеки підприємства, умотивовані вченими С. Довбнею та Н. Гічовою [2, с. 88-97] стають важливими для телекомунікаційних підприємств.

На врахуванні інвестиційної складової економічної безпеки підприємств, наполягають Г. Козаченко, В. Пономарьов, О. Ляшенко [3] і Шлемко В. Т. [13, с. 138] і пропонують визначення співвідношення величини бруто-інвестицій до суми ресурсів, необхідних для забезпечення високого рівня економічної безпеки.

Через перманентне розгортання світових фінансових кризових процесів, окремі дослідники наполягають на важливості врахування фінансової складової економічної безпеки підприємства [1; 4]. Зокрема, Ф. Євдокимов, О. Мізіна й О. Бородіна розробили бальну експрес-оцінку фінансової безпеки підприємства, яка базується на граничних значеннях показників і їх рейтингу [12].

С. Ілляшенко обґрунтовує оцінку рівня економічної безпеки підприємства, з використанням показників фінансової стійкості, що залежить від кількості оборотних коштів для здійснення виробничо-збутової діяльності [4]. Підтримують оцінку рівня економічної безпеки підприємства за фінансовим станом Н. Гришко, Є. Полтавська, С. Кавун, О. Вихристюк [1, с. 199] та деякі інші.

Н. Іванова, розглядаючи оцінку рівня економічної безпеки, пропонує визначати чинники-симптоми, а саме фінансові коефіцієнти: коефіцієнт загальної ліквідності, коефіцієнт автономії, коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт обороту капіталу, рентабельність продаж, рентабельність власного капіталу, коефіцієнт придатності основних засобів і фондівіддачу. Авторка умотивовує використання п'яти рівнів економічної безпеки підприємства, до кожного з яких запропоновано граничне значення: абсолютно безпечні, безпечні, достатньо безпечні, небезпечні, криза економічної безпеки [5, с. 27].

Такий науковий підхід, що опирається лише на фінансову складову, не може об'єктивно охарактеризувати рівень економічної безпеки телекомунікаційних підприємств, для якої суттєве значення мають й інші складові. Так, наприклад, за даними аналітиків, 80% збитку матеріальним активам наносять власні працівники підприємства [14], а в середньому проблеми кадрової безпеки знижують прибуток на 6-9% [8, с. 124]. Тому для телекомунікаційних підприємств, для яких характерна висока залежність від кваліфікації

спеціалістів, важливим є врахування цієї складової в інтегральній оцінці економічної безпеки підприємства, хоча підтвердимо й високу вагомість фінансової складової.

Нині у телекомунікаційній сфері України функціонує 86377 суб'єктів господарювання, в яких працює 298 тис. працівників (13% від середньої кількості працівників сфери послуг). Доходи від надання телекомунікаційних послуг у 2014 році склали 48334,6 млн грн. Зростання доходів від надання послуг комп'ютерного зв'язку відбулося переважно за рахунок зростання доходів від надання послуг доступу до мережі Інтернет на 12,6%, із яких від надання послуг широкосмугового доступу до мережі Інтернет – на 6,6%. Обсяги доходів від надання послуг ШСД до мережі Інтернет за 2014 рік у порівнянні з аналогічним періодом 2013 року збільшились на 280,5 млн грн. і становили 4503,3 млн грн., частка доходів від надання послуг ШСД до мережі Інтернет у загальному обсязі доходів від надання телекомунікаційних послуг у 2014 році склала 9,3%.

Основними тенденціями розвитку економічної безпеки телекомунікаційних підприємств можна вважати:

- впровадження операторами фіксованого телефонного зв'язку послуг ШСД до Інтернету як основної альтернативи щодо трансформації власного бізнесу і можливості підвищення ефективності інвестицій, вкладених у розвиток власних мереж;
- подальше скорочення кількості абонентів фіксованого телефонного зв'язку, що зумовлено поширенням серед споживачів використання інших телекомунікаційних послуг, зокрема послуг мобільного зв'язку, мереж передачі даних та Інтернет;
- продовження процесу заміщення послуг міжміського, міжнародного зв'язку послугами мобільного зв'язку і дзвінками через мережу Інтернет;
- запровадження операторами різноманітних привабливих пакетів послуг і тарифних планів, які включають послуги голосової телефонії та доступу до Інтернету;
- загострення конкуренції через збільшення кількості суб'єктів господарювання, що надають послуги ШСД;
- підвищення попиту споживачів на мультимедійні конвергентні телекомунікаційні послуги і, як наслідок, збільшення кількості власників сучасних багатофункціональних кінцевих пристроїв зв'язку.

Враховуючи, що телекомунікаційна сфера вважається одним із локомотивів економіки країни та ключовим елементом у зміцненні інформаційної і, як наслідок, національної безпеки, акцентуємо, що важливим аспектом оцінки рівня економічної безпеки телекомунікаційних підприємств повинно бути дослідження ймовірності настання кризи та конкурентоспроможності, тому доцільно удосконалити науковий підхід щодо оцінки рівня економічної безпеки телекомунікаційних підприємств через визначення інтегрального індикатора, який ґрунтується на ланцюговій послідовності оцінки наступних блочних характеристик діяльності телекомунікаційного підприємства: фінансова незалежність, економічна ефективність, готовність до інноваційного розвитку, ймовірність настання кризи, конкурентоспроможність, комунікації, ризики й загрози діяльності.

У науковому дискурсі виникають значні розбіжності в підходах до розрахунку інтегрального індикатора, що пояснюється необхідністю виявити ступінь значущості кожної блочної характеристики, яка не може бути тотожною для усіх телекомунікаційних підприємств. Тому слід інтегральний індикатор економічної безпеки телекомунікаційних підприємств розраховувати з використанням середньої геометричної.

За умови нульового значення одного із індикаторів варто використовувати модифікований розрахунок середньої геометричної, а за від'ємних значень слід розраховувати середню арифметичну, що сприятиме підвищенню якості оцінки рівня економічної безпеки телекомунікаційних підприємств.

Кожна із запропонованих блочних характеристик оцінки рівня економічної безпеки телекомунікаційного підприємства складається з критеріальних індикаторів, які доцільно порівнювати з їх нормативними значеннями в телекомунікаційній сфері. Як підсумок, визначають інтегральний індикатор, який розраховується методом середньої геометричної за

відповідними блочними характеристиками. Отже, оцінка рівня економічної безпеки дає змогу своєчасно виявити існуючі та можливі загрози діяльності телекомунікаційного підприємства.

Висновки. Узагальнюючи викладене, доцільно відмітити, що оцінка рівня економічної безпеки телекомунікаційних підприємств постає важливим інструментом для виявлення резервів і можливостей підвищення стабільності й ефективності їх діяльності.

Нині, зосереджуючись на локальних короткострокових завданнях, телекомунікаційні підприємства нехтують оцінкою рівня економічної безпеки підприємства, тому ризикують понести істотні збитки, зменшити конкурентні переваги, знизити свій економічний потенціал.

Сучасні наукові підходи щодо оцінки рівня економічної безпеки підприємства зосереджені на індикативному, ресурсно-функціональному і програмно цільовому форматі до їх здійснення, але жоден із них не враховує повною мірою особливостей діяльності телекомунікаційних підприємств, сучасні економічні реалії телекомунікаційної сфери та виклики й запити сьогодення.

Обґрунтовано, що для комплексної об'єктивної оцінки рівня економічної безпеки телекомунікаційних підприємств доцільно використовувати науковий підхід, який передбачає розрахунок інтегрального індикатора, що ґрунтується на ланцюговій послідовності оцінки наступних блочних характеристик діяльності телекомунікаційного підприємства: фінансова незалежність, економічна ефективність, готовність до інноваційного розвитку, ймовірність настання кризи, конкурентоспроможність, комунікації, ризику й загрози діяльності.

Кожна з цих характеристик складається з відповідних критеріальних показників та індикаторів, які варто порівнювати з їх нормативними значеннями в телекомунікаційній сфері.

Такий підхід, опирається на ключові характеристики економічної безпеки й найбільш точно віддзеркалює особливості діяльності телекомунікаційного підприємства, враховує сучасні економічні реалії телекомунікаційної сфери, виклики й запити сьогодення, дозволяє повною мірою оцінити всі грані економічної безпеки та визначити інтегральну оцінку її рівня та зорієнтований на проактивне управління щодо підвищення рівня економічної безпеки телекомунікаційних підприємств.

Література

1. Вихристюк О. С. *Методичні підходи до вимірювання економічної безпеки підприємства.* / О. С. Вихристюк. // *Наукові праці МЛУП. Вип. 1 (24).* – К.: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2010. – С. 194–200.
2. Довбня С. Б. *Діагностика рівня економічної безпеки підприємства* / С. Б. Довбня, Н. Ю. Гічова // *Фінанси України.* – 2008. – № 4. – С. 88–97.
3. *Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення; [Монографія]* / Г. В. Козаченко, В. П. Пономарьов, О. М. Ляшенко. – К: Лібра, 2003. – 280 с.
4. Ілляшенко С. Н. *Оценка составляющих экономической безопасности предприятия* / С. Н. Ілляшенко // *Наукові праці ДонНТУ.* 2002. – № 48. – С. 16–22.
5. Іванова Н. С. *Модель оцінки економічної безпеки агропромислових підприємств* / Н. С. Іванова // *Економічний часопис.* – XXI. – 2011. – № 7–8. – С. 26–29.
6. Клебанова Т. С. *Моделі оцінки, аналізу та прогнозування економічної безпеки підприємства* / Т. С. Клебанова, Є. А. Сергієнко // *Бізнес інформ.* – 2006. – № 8. – С. 65–72.
7. Ковалёв Д. *Экономическая безопасность предприятия* / Д. Ковалёв, Т. Сухорукова // *Экономика Украины.* – 1998. – № 10. – С. 48–52.
8. *Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство; [Монографія]* / В. М. Геець, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк та ін.; [за ред. В. М. Гейця]. – Х.: ІНЖЕК, 2006. – 240 с.

9. Реверчук Н. И. Управління економічною безпекою підприємницьких структур: Монографія / Реверчук Н. И. – Львів: ЛБІ НБУ, 2004. – 195 с.
10. Рубанов М. М. Оцінка економічної безпеки підприємства / М. М. Рубанов // Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Безпекознавство: теорія та практика», 15.03-15.04.2013 р. – Луганськ, 2013. – С. 153–156.
11. Ткаченко А. М. Оцінка ризику економічної безпеки підприємства / А. М. Ткаченко, О. Л. Резніков // Вісник економічної науки України. – 2010. – № 1. – С. 101–106.
12. Узагальнююча оцінка фінансової складової рівня економічної безпеки підприємства / Ф. І. Євдокімов, О. В. Мізіна, О. О. Бородіна // Наукові праці ДонНТУ. – 2002. – № 47. – С. 6–12.
13. Шлемко В. Т. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення; [монографія] / В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько. – К.: НІСД, 1997. – 144 с.
14. Johansen S. Estimation and hypothesis testing of cointegration vectors in Gaussian vector autoregressive models / S. Johansen // *Econometrica*. – 1991. – Xs9. – P. 1551–1580.

Гудзь Елена Евгеньевна, Сотниченко Владимир Николаевич. Научные подходы к оценке уровня экономической безопасности телекоммуникационных предприятий. В статье обобщены и охарактеризованы современные научные подходы к оценке уровня экономической безопасности телекоммуникационных предприятий, показаны тенденции их развития и обоснован авторский подход, в котором учтены особенности их функционирования, современные экономические реалии телекоммуникационной сферы, вызовы и запросы, ориентированные на проактивное управление уровнем экономической безопасности телекоммуникационных предприятий.

Ключевые слова: интегральная оценка экономической безопасности предприятия, интегральный индикатор, уровни экономической безопасности, проактивное управление.

Gudz Olena, Sotnychenko Volodymyr. Scientific approach to evaluate the level of economic security of the telecommunications companies. The article summarizes and characterizes modern scientific approaches to evaluate the level of economic security of the telecommunications companies, shows the trends of their development and justify the author's approach, which takes into account the peculiarities of their functioning, modern economic realities of the telecommunications sector, challenges and questions focused on the proactive management of economic security of telecommunication level enterprises.

Keywords: integrated assessment of economic security, integral indicator, levels of economic security, proactive management.